

KARININKO PETRO TARASENKOS TARNYBA LIETUVOS KARIUOMENĖJE¹

VYTAUTAS JOKUBAUSKAS

Straipsnyje pristatoma Lietuvos archeologo, prozininko, muziejininko, pedagogo, karininko Petro Tarasenkos tarnyba ir nuopelnai Lietuvos kariuomenei. Aptariamas P. Tarasenkos, 1919 m. mobilizuoto į Lietuvos kariuomenę ir tarnavusio iki 1932 m., kai paaukštintas iki pulkininko buvo išleistas į atsargą, dalyvavimas Nepriklausomybės kovose, žygis į Klaipėdą, nuopelnai rengiant karių ir karininkų mokymo vadovėlius. Gvildenamos karininko pasitraukimo iš aktyvios karinės tarnybos priežastys, įvardijami suteikti kariniai apdovanojimai, kariuomenėje eitos pareigos, pateikiamos chronologinės bei geografinės sąsajos tarp karinės tarnybos ir svarbių archeologinių darbų.

Reikšminiai žodžiai: karininkas, Lietuvos kariuomenė, pėstininkų pulkas, bataliono vadas, Nepriklausomybės kovos.

The article presents a description of the service and contributions to Lithuania's armed forces made by Petras Tarasenka, a Lithuanian archaeologist, prose writer, museum employee, pedagogue, and army officer. Tarasenka's life is traced from 1919, when he joined the Lithuanian army until 1932, when he was promoted to the rank of colonel and retired to the reserves. It also describes his involvement in Lithuanian Wars of Independence, the march to Klaipėda, and his accomplishments in military instruction and preparing teaching aids for officers. It investigates the issues of an officer retiring from active service and overviews his military awards and decorations as well as his military positions and jobs. It presents chronological and geographical links between his military service and his significant archaeological contributions.

Keywords: officer, Lithuanian army, infantry regiment, battalion commander, Lithuanian Wars of Independence.

ĮVADAS

Petras Tarasenka (1 pav.) – lyg „renesanso epochos žmogus“: pedagogas (baigė Panevėžio mokytojų seminariją, 2 pav.), karininkas, archeologas, prozininkas, muziejininkas², kilęs iš Lietuvos sentikių

šeimoms (išsamiau apie P. Tarasenką žr. Šeikis 2013), patekęs į XX a. 1-osios pusės Europos politinių permainų ir karinių konfliktų verpetus. Anot Vykinto Vaitkevičiaus, „Archeologijos mokslo istorijoje P. Tarasenka užpildė tam tikrą vakuumą, susidariusį tarp F. Pokrovskio Vilniaus ir Kauno gubernijų

¹ Straipsnis parengtas pranešimo, skaityto 2012 m. rugsėjo 14 d. Alantoje vykusioje konferencijoje „Atveriant užburtų lobių paslaptis“, skirtoje Petro Tarasenkos 120-osioms gimimo ir 60-osioms mirties metinėms paminėti, pagrindu.

² Vytauto Didžiojo karo muziejuje minėtų sukakčių proga buvo atidaryta paroda „Petriui Tarasenkai – 120“ (Rickevičiūtė 2013).

archeologijos žemėlapių ir Lietuvos archeologijos atlaso“. Tačiau, anot autoriaus, P. Tarasenos leidinys „Lietuvos archeologijos medžiaga“ (Tarasenska 1928) „...gali ir turi būti vadinamas leidiniu, kuris baigiantis XX a. trečiajam dešimtmečiui Lietuvoje pakeitė požiūrį į archeologiją...“ (Vaitkevičius 2009, p.53). Minėtas leidinys buvo išleistas Kaune 1928 m., taigi tuo metu, kai P. Tarasenska tarnavo Lietuvos kariuomenėje ir archeologija tikrai negalėjo būti pagrindinis rikiuotės karininko užsiėmimas. Tačiau net ir tarnybos metu P. Tarasenska rasdavo laiko archeologiniams žvalgymams. Teigiama, kad „Dislokavus Kauno batalioną (jis vėliau tapo 7-uoju Žemaičių kunigaikščio Butėgeidžio pulku) Ukmergėje, 1921 m. P. Tarasenska rado galimybių išžvalgyti Šventosios ir Neries pakrantes“ (Vaitkevičius 2009, p.55), nors Kauno batalionas į 7-ąjį pėstininkų pulką buvo reorganizuotas jau 1919 m. pabaigoje, o 1921–1922 m. ne tik stovėjo Ukmergėje, bet plačiai veikė teritorijoje tarp Nemuno ir Neries upių bei šiauriau Neries.

Šiame straipsnyje į P. Tarasenką bus pažvelgta išskirtinai kaip į karininką, tarnavusį Lietuvos kariuomenėje tuo metu, kai rengė svarbų Lietuvos archeologijai veikalą. Karinei tarnybai šis žymus Lietuvos archeologas paskyrė daugiau kaip 18 bene gražiausių gyvenimo metų: nuo 1914 m., kai jam buvo 22-eji, iki 1932 m. pabaigos, kai sukako 40 m. Nuo 1914 m. spalio P. Tarasenska tarnavo Rusijos imperijos kariuomenėje, dalyvavo Pirmajame pasauliniame kare, įgijo praporščiko (rus. *прапорщик*) karinį laipsnį, anot paties P. Tarasenos pateiktų duomenų Lietuvos kariuomenei, 1917 m. rugsėjį fronte jis pateko į dujų ataką ir apsinuodijo (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l. 48). Galima teigti, kad 253-asis pulkas, kuriame 1916 m. tarnavo karininkas, prie Smurgainių buvo patekęs į dujų ataką (Смольянинов 2012,

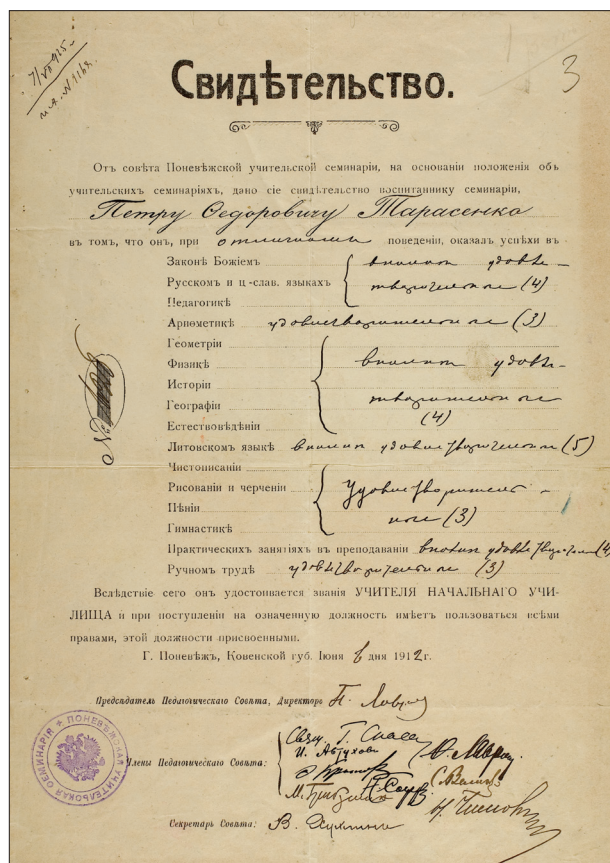

1 pav. Lietuvos kariuomenės karininkas Petras Tarasenska (Asevičius ir kt. 2008, p.30)

c.87), tačiau pats apsinuodijimo dujomis faktas bei aplinkybės, ateityje atradus naujų šaltinių, gali būti tikslinami. Tarnaujant Rusijos imperijos kariuomenėje buvo apdovanotas Šv. Georgijaus 4-ojo ir Šv. Stanislovo 3-iojo laipsnio su kardais ir kaspinu ordiniais (Asevičius ir kt. 2008, p.30; LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l. 48)³.

P. Tarasenos tarnybą Lietuvos kariuomenėje, pasiekimus bei vadovybės vertinimus gana išsamiai

³ Prasidėjus Pirmajam pasauliniam karui, nuo 1914 m. spalio iki 1915 m. vasario savanoriu tarnavo Rusijos kariuomenės 10-ajame Sibiro pulke, vėliau iki 1915 m. rugsėjo mėn. – 30-ajame Sibiro pulke. 1915–1916 m. mokėsi praporščikų mokykloje Gruzijoje (Dušetio praporščikų mokykla), o nuo 1916 m. vasario 1 d. 253-ajame atsargos pulke tarnavo jaunesniuju karininku Gorochoveco mieste, Vladimiro gubernijoje. Baigęs praporščikų mokyklą, 1916 m. gruodį buvo paskirtas į 731-ąjį Komarovo pėstininkų pulką, kur tarnavo iki 1917 m. rugsėjo. Tarnaudamas Rusijos imperijos kariuomenėje dalyvavo kare prieš Vokietiją. Demobilizuotas mokytojavo Pskove ir studijavo istoriją Pskovo pedagoginiame institute.

2 pav. Petro Tarasenkos Panevėžio mokytojų seminarijos baigimo 1912 m. diplomas (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.3)

atsukti padeda jo tarnybos bylos dokumentai, saugomi LCVA. Čia trumpai norėtusi užsiminti apie karininko tarnybos tyrimo metodologinę prieigą. Tiksliai nustatę, nuo kada iki kada P. Tarasenka ėjo vienas ar kitas pareigas Lietuvos kariuomenėje, ir tai susieję su konkrečiu daliniu, mes galime atsukti ir jo karinės tarnybos eigą. Taigi šiuo tyrimu siekiama ne tik pateikti karininko tarnybos faktų, bet ir atskleisti įvykių, kurių dalyvis jis buvo, kontekstą.

LIETUVOS NEPRIKLAUSOMYBĖS KOVŲ LAIKOTARPIS

Į Lietuvą P. Tarasenka kartu su žmona grįžo 1919 m. liepos mėnesį ir tuoj buvo mobilizuotas į kariuomenę (Steponavičienė 1996, p.15). Karininkų, karo valdininkų ir puskarininkų iki 45 m. amžiaus mobilizacija Lietuvoje buvo paskelbta dar 1919 m. sausio 15 d., tuokart į kariuomenę atvyko apie 400 karininkų vietoje lauktų 800–1000. 1919 m. gegužės 26 d. buvo paskelbta inteligentų, t.y. asmenų, baigusių ne mažiau kaip 4 gimnazijos klases, mobilizacija, ir iki rugpjūčio 21 d. buvo pašaukti 707 asmenys. Nuo 1919 m. nuolat buvo šaukiami 1894–1901 m. gimę naujokai, 1919–1920 m. į kariuomenę buvo paimta 34 780 vyrų iš 77 168-ių šaukiamų (Lesčius 1998, p.156–162). Be to, nemažai asmenų atsiliepė į 1918 m. gruodžio 29 d. Vyriausybės paskelbtą atsišaukimą ir stojo savanoriais. Kūrėjų-savanorių statusą tarpukariu iš viso turėjo 14 939 asmenys (Uoginius 1970). 1919 m., kai į Lietuvos kariuomenę buvo pašauktas ir karininkas P. Tarasenka, per mėnesį (nuo liepos 1 d. iki rugpjūčio 1 d.) karininkų padaugėjo 40% (234-iais), nuo 574-ių iki 808-ių, o iš viso kariuomenė buvo papildyta 4000 kovotojų, nuo 13 705-ių iki 17 629-ių karių⁴ (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 617, l. 18–18, apv. l.). Reikia pabrėžti, kad karininkų skaičius, kaip ir ginkluotės, amunicijos bei ekipuotės kiekis, darė įtaką ir bendram kariuomenės dydžiui.

P. Tarasenka po mobilizacijos 1919 m. liepos 22 d. pradėjo tarnauti Lietuvos kariuomenėje ir buvo paskirtas į Kauno batalioną jaunesniu juo karininku, o rugsėjo 9 d. – minėto bataliono 3-iosios kuopos vadu. Vėliau batalionas reorganizuotas į 7-ąjį pėstininkų pulką, o kuopa pateko į minėto pul-

⁴ Kautynių su bermontininkais metu, 1919 m. lapkričio 1 d. Lietuvos kariuomenėje buvo 956 karininkai ir 23 362 kareiviai (santykis 1: 24,4), iš viso – 24 318 kariai. 1920 m. spalio 1 d., vykstant nesėkmingoms Suvalkų–Augustavo, Gardino ofensyvoms, gen. L. Želigowskio žygio išvakarėse, Lietuvos kariuomenėje buvo 1416 karininkų, 31 519 kareivių (santykis 1: 22,3) ir 1801 civilis tarnautojas, iš viso – 34 736 asmenys. Iki 1920 m. gruodžio 1 d. kariuomenė padidėjo iki 45 504-ių žmonių, o 1921 m. sausio 1 d. buvo 46 481 karys ir tarnautojas.

ko I batalioną. 7-ojo pėstininkų pulko I batalionui P. Tarasenka, tada dar 3-iosios kuopos vadas, pirmą kartą laikinai vadovavo tris dienas – nuo 1920 m. gruodžio 21 d., t.y. jau pasibaigus aktyvioms Nepriklausomybės kovoms. Vėliau laikinai dar ėjo šias, o 1922 m. gegužės 1 d. pradėjo eiti 7-ojo pėstininkų pulko I bataliono vado pareigas. Jose patvirtintas birželio 10 d., o tų pačių metų spalio 20 d. buvo paskirtas 7-ojo pėstininkų pulko II bataliono vadu. Su pertraukomis juo išbuvo metus, iki 1923 m. spalio 25 d., kai vėl buvo paskirtas to paties pulko I bataliono vadu ir šiose pareigose tarnavo iki 1925 m. rugsėjo 10 d. – tada laikinai buvo paskirtas Raseinių rajono mobilizacijos viršininku (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.2–4). Taigi minėtame viename pulke P. Tarasenka tarnavo gana ilgai – 6 metus. P. Tarasenos tarnybą Nepriklausomybės kovų metu galima atsekti pagal Kauno bataliono arba 7-ojo pėstininkų pulko I bataliono 3-iosios kuopos, kurioje jis tarnavo, karo veiksmus, išskyrus 1919 m. gruodžio 4–29 d. laikotarpį, kai karininkas atostogavo, ir periodą 1920 m. pabaigoje, kai nuo lapkričio 4 d. iki gruodžio 4 d. sirgo ir buvo Ukmergės apskrities ligoninėje (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, apv. l.10).

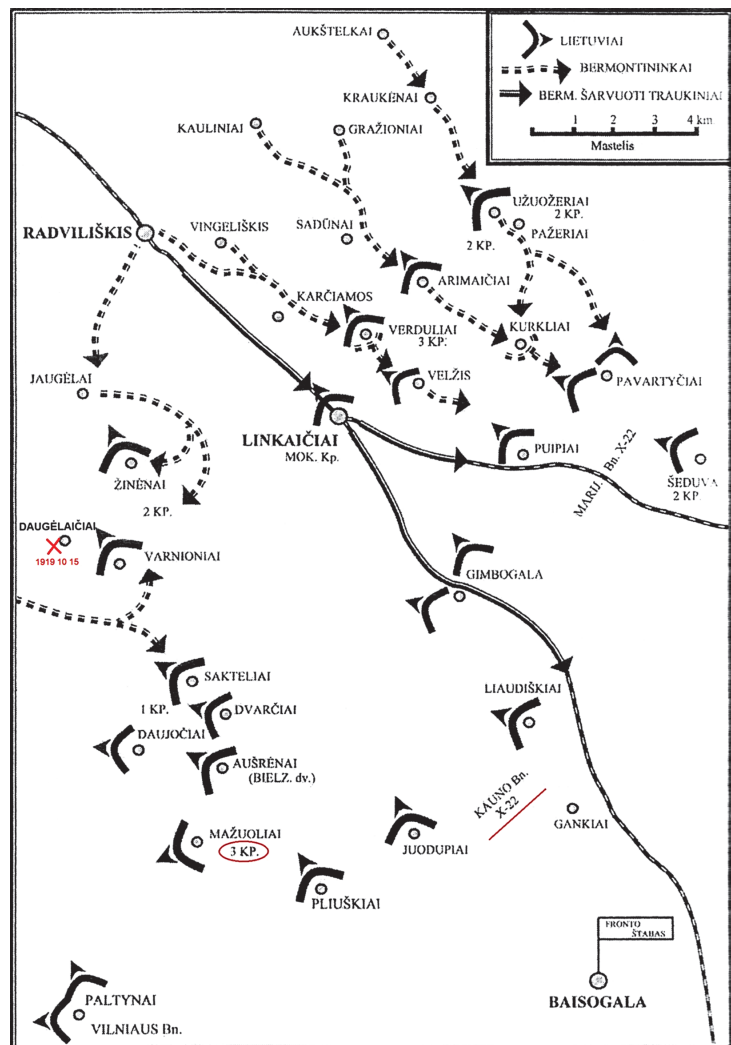
Aktyviuose karo veiksmuose fronte su Sovietų Rusijos Raudonąja armija P. Tarasenkai, regis, praktiškai dalyvauti neteko, nors karininko tarnybos lape teigiama, kad jis nuo 1919 m. liepos 22 d. iki spalio 10 d. dalyvavo kovose su bolševikais, nuo tų pačių 1919 m. spalio 10 d. iki gruodžio 10 d. – su bermontininkais, o nuo 1920 m. sausio 15 d. iki lapkričio 4 d. – su Lenkija (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.12). 1919 m. liepos 1 d. Kauno batalionas buvo suformuotas iš Kauno komendantūros dalinių. Batalionas, į kurį, kaip minėjome, ir buvo paskirtas P. Tarasenka, stovėjo Laikinojoje sostinėje – Kaune, Žaliakalnio kareivinėse (Namajūnas 1935). 1919 m. rugsėjo 1 d. bataliono 3-ioji kuopa, vadovaujama karininko Juozo Černiaus, buvo išsiųsta į Ukmergę, komandanto dispozicijon (Karys 1929), iš esmės į Ukmergės karo komendantūrą buvo perkelti 7 kariai iš 1-osios, 3 – iš 2-osios bei 90 – iš 3-iosios kuopos (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 2, l.137–140), ir tai nebu-

vo 3-ioji kuopa (nors jos kariai sudarė pagrindą), bet buvo suformuota atskira, specialiai į Ukmergę siūsti skirta kuopa, o 3-ioji, gavus naujų karių, buvo papildyta ir tarnybą tęsė Kaune. Rugsėjo 2 d. 3-ioji kuopa gavo 54-is naujus karius. Galiausiai spalio 1 d. batalionas gavo amerikietiškas uniformas. Iki tol dauguma karių vilkėjo civiliais rūbais, o 15% negalėjo net patruliuoti, nes buvo basi (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l.2–3, apv. l.). Beje, karių siuntimas iš Kauno bataliono į Ukmergę galėtų būti paaiškinamas ir tuo, kad dauguma batalionų karių buvo naujokai iš Ukmergės apskrities ir labai nekantravo įsitraukti į kovas. Be to, karius labai vargino buitės, monotoniškas patruliavimas Kauno gatvėse, dizenterija, nuo kurios rugpjūčio–rugsėjo mėn. mirė apie 80 vyrų (Lesčius 1998, p.276–277). Rugpjūtį batalione paplito kruvinoji dizenterija, todėl į ligoninę buvo paguldyta 111 karių, 13 iš jų mirė. Tuo pat metu iš bataliono pabėgo 21 karys, o naujokų buvo gauta tik 70 vyrų. Ligos, mirtys ir dezertyravimas tęsėsi ir toliau – rugsėjį 4 kariai mirė, o 33 pabėgo (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l.2–3, apv. l.). Taigi Kauno batalionas Ukmergėje nestovėjo, nors teigiama, kad P. Tarasenka buvo paskirtas jaunesniuoju karininku į Kauno batalioną, kuris 1920 m. buvo dislokuotas Ukmergėje (Steponavičienė 1996, p.15). P. Tarasenka 1919 m. rudenį tikrai tarnavo Kaune ir rugsėjo 9 d. laikinai buvo paskirtas 3-iosios kuopos vadu (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 2, apv. l.164), o rugsėjo 11 d. bataliono vadas P. Tarasenką paskyrė budinčiuoju bataliono karininku (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 2, l.170), rugsėjo 18 d. iguloje budėti vėl turėjo karininkas P. Tarasenka (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 2, l.186).

1919 m. spalio 9 d. Kauno batalionas gavo 1-osios brigados vado įsakymą Nr. 118 vykti į Baisogalą, į frontą prieš bermontininkus. Vėlyvą spalio 10 d. vakarą traukiniu batalionas pasiekė paskyrimo vietą. Pirmasis Kauno bataliono, tuo metu vadovaujamo kalininko Edvardo Adamkavičiaus, susirėmimas su priešu įvyko tik 1919 m. spalio 15 d. prie Daugėlaičių dvaro. Šių kautynių metu žuvo ir pirmasis bataliono karys Gracijonas Sakalauskas. Spalio 20 d. atsitraukiantį batalioną iš pasalų užpuo-

lė bermontininkai, šio susidūrimo metu labai nukentėjo 2-oji kuopa (Namajūnas 1935). Fronto vado plk. ltn. Kazio Laidygos įsakymu Kauno bataliono 3-ioji kuopa 1919 m. spalio 21 d. 10 val. turėjo atsitraukti ir užimti pozicijas linijoje Daujočiai–Paltynai, taigi kuopa kartu su batalionu dalyvavo Linkaičių kautynėse (3 pav.) su bermontininkais 1919 m. spalio 20–22 d. (Lesčius 2004, p.213). Batalionas Radviliškio–Šiaulėnų bare išbuvo apie mėnesį keisdamas savo dislokaciją (Butegeidžio 1928, p.2).

Vykstant Radviliškio kautynėms (pradžia – 1919 m. lapkričio 21 d.), plk. ltn. E. Adamkavičiaus vadovaujamai grupei, kurios sudėtyje buvo ir P. Tarasenos kuopa, buvo įsakyta iki lapkričio 20 d. užimti Tauragę ir gintis abipus geležinkelio linijos Tilžė–Tauragė, taip bermontininkams užkertant atsitraukimo kelią. Minėtą dieną grupės daliniams įžengiant į Tauragę, 20-ies bermontininkų būrys, įsitvirtinęs mūriniame policijos pastate, priešinosi ir tik ltn. Kostui Balčiūnui į pastatą įmetus granatą bermontininkai pasidavė. Lapkričio 21 d. į Tauragę atvyko Antantės misijos pirmininkas gen. Henri Albert Niessel ir pareikalavo, kad Kauno bataliono kariai neužiminėtų jokių kitų vietovių ir bermontininkams leistų pasitraukti. Galiausiai po poros dienų batalionas atsitraukė Eržvilko link ir įsikūrė Jurbarkė (Lesčius 2004, p.223, 229) bei užėmė pozicijas priešais Smalininkus. Po savaitės, gruodžio 3 d., buvo gautas įsakymas vykti į Raseinius ir užimti pozicijas palei Šiaulių–Tauragės geležinkelį ir užkirsti kelią bermontininkų pajėgoms telktis Lydavėnų rajone bei pagreitinti jų išvykimą į Rytprūsius. Po 10-ies dienų batalionas vėl grįžo į Jurbarką ir čia stovėjo apie mėnesį, saugojo pozicijas nuo Sartininkų (Tauragės apskr.) iki Nemuno ties Jurbarku (Butegeidžio 1928, p.2). Taigi 1919 m. gruodžio 1–3 d. batalionas

3 pav. Linkaičių kautynės 1919 m. spalio 20–22 d. (Lesčius 2004, p.214)

buvo Jurbarkė, 5 d. – Šimkaičiuose, 6–13 d. – Raseiniuose, o nuo 14 d. iki metų pabaigos – Jurbarkė (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 6, l.13–65) ir, kaip minėjome, saugojo gana platų pasienio barą. Tuo metu P. Tarasenka nuo 1919 m. gruodžio 4 d., remiantis bataliono gydytojo rekomendacija, atostogavo, kad pataisytų sveikatą (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 6, l.13). Gruodžio 27 d. P. Tarasenos atostogos buvo pratęstos trim dienom (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 6, l.61), tad 1919 m. gruodžio 29 d. jis vėl pradėjo eiti savo pareigas (LCVA, f. 520, ap. 1, b. 6, l.65).

Būtina pažymėti, kad 1919 m. gruodžio 8 ir 9 d. įsakymai rašomi Kauno batalionui ir 7-ajam pesti-

ninkų pulkui, vėliau – tik pėstininkų pulkui. Taigi keliomis kuopomis papildytas Kauno batalionas į 7-ąjį pėstininkų pulką buvo reorganizuotas gruodį⁵. Po poros mėnesių, 1920 m. sausio 9 d., Respublikos Prezidento dekretu (Įsakymas 1920a) kaip aktyviai dalyvavusiam iš bermontininkų išvaduojant Žemaitiją pulkui buvo suteiktas Žemaičių kunigaikščio Butegidžio vardas. Tarpukario karinėje periodikoje karininkas Juozas Namajūnas (1935) teigia, kad šia proga Telšiuose vyko iškilmės, tačiau mums nepavyko nustatyti, kad pulkas tuo metu būtų buvęs Telšiuose, taigi iškilmės greičiausiai vyko Tauragėje. 1920 m. sausio 15 d. pulkas gavo įsakymą vykti į lenkų frontą ir užimti Kurklių–Veprių barą, kur aktyvūs karo veiksmai nevyko, ir šiose pozicijose Ukmergės bare pulkas išbuvo pusmetį (Butegidžio 1928, p.2; Namajūnas 1935). Taigi iš Žemaitijos pulkas ir išvyko sausį.

Šaltuose vagonuose I batalionas išvyko 1920 m. sausio 15 d., o 17 d. ryte pasiekė Jonavą, iš kur pėsčiomis keliavo iki Ukmergės ir vakare jau buvo mieste. Sausio 26 d. 3-ioji kuopa užėmė pozicijas prie Pabaisko ir pradėjo ruoštis susirėmimams su Lenkijos pajėgomis. Vėliau keletą kartų pozicijas keitė, o balandžio 10 d. kuopa grįžo į Ukmergę. Tad balandžio 14 d. po pietų 3-ioji kuopa dalyvavo Steigiamojo Seimo rinkimuose (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l.17–58). Taigi greičiausiai 1920 m. pavasarį P. Tarasenka su šeima gyventi buvo paskirtas „...*pas lenkų ponus, – ten jie gavo du kambarius. Šeimininkai, išgirdę apie tokį įžūlų svetimų įkeldinimą, išardė krosnį ir, pasitikdami neprašytus kaimynus, sakė: „Kaip gi jūs čia gyvenate – net valgyti nėra kur išsivirti!“ P. Tarasenka tik nusišypsojo: „Nieko baisaus, aš pats viską sutvarkysiu“, – ir atstatė krosnį“ (Steponavičienė 1996, p.15). Į frontą P. Tarasenos vadovaujama kuopa kartu su I ir III batalionais bei kitais daliniais link Širvintų išvyko liepos 11 d. Pulkas palengva apėjinėjo Vilnių*

šiauriniame sparne ir liepos 15 d. 14 val. 7-oji kuopa pasiekė Vilnių. 1920 m. liepos 24 d. 3-ioji kuopa turėjo užimti pozicijas Gaukštonyse ir Diedelupėje bei įkurti sargybos postus (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 119, l.17–58), bet kai vyr. ltn. Juozo Černiaus vadovaujama 7-oji pulko kuopa pirmoji įžengė į Vilnių (Butegidžio 1928, p.2; Namajūnas 1935), ten jau nuo ryto šeimininkavo raudonarmiečiai (Laurinavičius 1992, p.152).

1920 m. rugpjūčio 26 d. visas 7-asis pėstininkų pulkas palei Nerį (Lesčius 2004, p.299), griežiant orkestrui, antrą kartą įžengė į Vilnių ir įsikūrė Šnipiškių kareivinėse. Vilniuje pulkas buvo iki rugsėjo 22 d., kai geležinkeliu išvyko į frontą ties Druskininkais ir Gardinu. I batalionas kartu su III batalionu ir 1-ąją baterija buvo nuvykę į Pariečės stotį, o štabas, susprogdinus tiltą per Ūlą, liko atkirstas nuo rikiuotės dalinių (Butegidžio 1928, p.3–4). I batalionas, vadovaujamas mjr. Vlodo Juozo Rėklaičio, turėjo užimti Ežerinių–Grandžių barą, tačiau buvo paliktas Pariečės stotyje, o patyrus, kad priešas turi persvarą, ir prasidėjus lenkų puolimui, rugsėjo 24 d. pradėjo trauktis Naujosios Rūdos–Naujadvario–Rodūnios kryptimi. Rugsėjo 25 d. 8 val. ryto 1-oji ir 3-ioji kuopos pasiekė Naujadvarį, iš kur 12 val. patraukė Rodūnios link. Jau žygio metu buvo sužinota, kad iš ten 1-asis pėstininkų pulkas pasitraukė ir miestelį užėmė Lenkijos kariuomenė, todėl buvo pasukta Lydos link. 25 d. vakare I bataliono kariai susirinko Užubalio kaime ir, paaiškėjęs, kad vilčių prasimušti pas savus nėra, bataliono vadas mjr. V. J. Rėklaitis nutarė palikti gurguolę, sugadinti kulkosvaidžius ir mažomis grupėmis per miškus bandyti pasiekti Lietuvos pajėgas. Paskutiniai kaimą paliko bataliono vadas, kpt. P. Tarasenka ir ltn. Jeronimas Matelis. Dauguma bataliono karių, apie 250 žmonių, pasiekė Lydą, kur juos bolševikai nuginklavo (Lesčius 2004, p.330–332).

⁵ Dėl Kauno bataliono reorganizavimo į 7-ąjį pėstininkų pulką datos esama skirtingų nuomonių. Jns. ltn. J. Namajūnas (1935) „Karde“ rašė, kad tai įvyko 1919 m. lapkričio 8 d., P. Tarasenos tarnybos lape (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.2) nurodoma, kad tai įvyko 1919 m. gruodžio 1 d. Tokią pat gruodžio 1 d. datą nurodė ir istorikas V. Lesčius (1998, p.275). 1928 m. specialiaame 7-ojo pėstininkų pulko istorijai skirtame leidinyje teigta, kad batalionas į pulką reorganizuotas 1919 m. gruodžio 8 d. (Butegidžio 1928, p.2).

Apie tai, kad I batalionas buvo apsuptas, išskaidytas ir dalis karių pateko nelaisvėn, karo vadovybei pranešė iš apsupties sugebėję prasiveržti karininkai. II batalionas atvyko į Varėną, pulko štabas per Alytų ir Kauną išvyko į Vilnių, o III batalionas po 11-os dienų žygio pasiekė Vilnių (Butegeidžio 1928, p.3–4). Beje, tai buvo legendinis 10-ies pulko karininkų ir 750-ies karių, vadovaujamo bataliono vado mjr. Vinco Vitkausko, žygis pėsčiomis prieš užnugarį, kai kariai įveikė 310 km, žygiavo 7 dienas, kasdien vidutiniškai po 44 km, ir ištrūko iš Lenkijos kariuomenės apsupties (Surgailis 1992, p.169–171). Šį nesėkmingą Lietuvos kariuomenės siekį užimti Gardiną ir karinį pralaimėjimą derėtų vertinti kaip Lenkijos kariuomenės veiksmų prieš Raudonąją armiją epizodą, kai lenkai, neįstengdami Gardino užimti frontalia ataka, tikslą bandė pasiekti manevru šiauriniame sparne, kurį ir gynė Lietuvos pajėgos (Laurinavičius 1992, p.134).

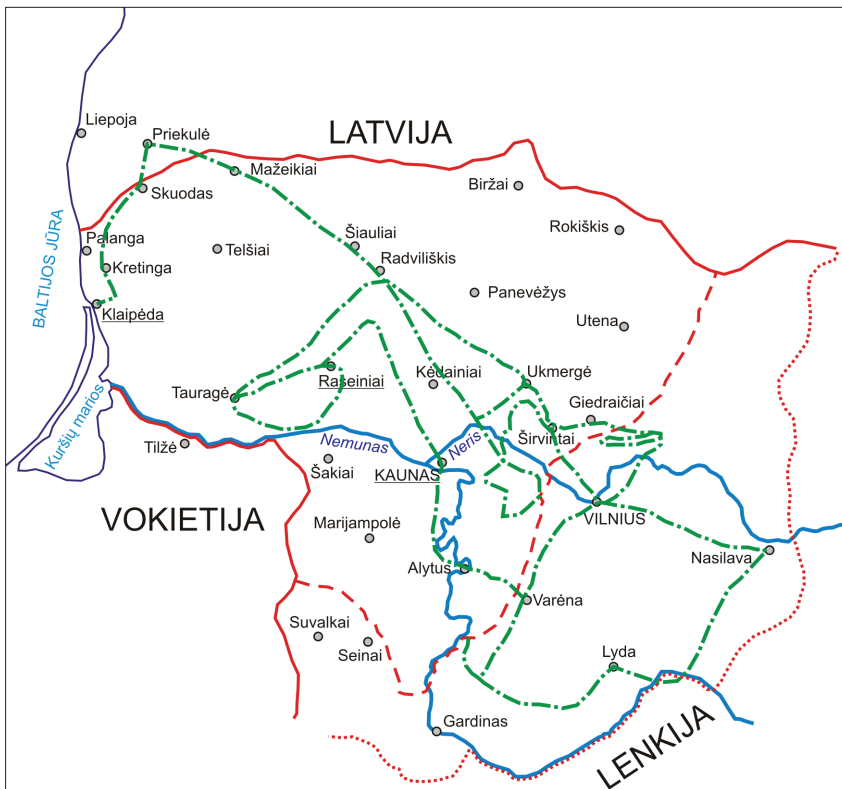
7-ajam pėstininkų pulkui teko dalyvauti kovose su Lenkijos gen. Lucjano Żeligowskio vadovaujamos pajėgomis bei pasižymėti legendinėse Širvintų kautynėse (Namajūnas 1935). 1920 m. spalio 9 d. 7-asis pėstininkų pulkas apleido Vilnių ir patraukė plentų Maišiagalos link (Butegeidžio 1928, p.2–7). Paskui savo vyrą keliavusi žmona Marija (mergautinė pavardė Jaropolskaja, 1888–1971 m.) su kūdikiu ant rankų ir lydima kareivio Pečiulio bei šuns Lėlio iš Vilniaus spruko samdyto žydo vežimu į Ukmergę, o pats P. Tarasenka liko kariauti (Steponavičienė 1996, p.15). III batalionas užėmė pozicijas palei Bukiškių dvarą ir fronte tris dienas buvo ramu, kol galiausiai prasidėjo Lenkijos pajėgų puolimas, Lietuvos kariai atsitraukė apie 7–8 km. Spalio 16 d. kontratakos metu, kai lietuviai pasistūmėjo apie 5–6 km, kpt. P. Tarasenkos vadovaujama 3-ioji kuopa užėmė Putiniškių kaimą⁶, bet po staigios Lenkijos karių atakos po

valandos jį apleido. Spalio 21 d. pulkas užėmė 3 km pločio pozicijas ties Širvintomis (Butegeidžio 1928, p.2–7), spalio 23 d. daug nuostolių patyręs pulkas gavo 379-is naujokus, kurie buvo išskirstyti po kuopas (Lesčius 2004, p.368). Mokomoji pulko kuopa ir I batalionas, prasiveržus Lenkijos kavalerijos brigadai, buvo išsiųsti prieš juos į užnugarį, veikė Kurklių rajone prieš kavaleriją ir tolesnėse kautynėse prie Širvintų bei Giedraičių nedalyvavo (Butegeidžio 1928, p.2–7), juolab kad ir P. Tarasenka, kaip jau minėjome, nuo lapkričio 4 d. buvo Ukmergės ligoninėje. Būtent 7-ojo pėstininkų pulko III bataliono 8-osios kuopos vadas vyr. ltn. [kpt.] Teodoras Balnas pasiūlė manevrą priešą apeinant iš kairės. Taip batalionas Motiejūnų kaime užpuolė ir nuginklavo lenkų karių batalioną ir brigados štabą (Karys 1929).

Po minėtų kautynių pulkas, palikęs vieną batalioną prie demarkacijos linijos, išvyko į Ukmergę, o 1921 m. vasario 11 d. užėmė demarkacijos liniją nuo Neries iki Širvintų. Štabas įsikūrė Gelvonuose, po 9-ių mėnesių, rugsėjo 27 d., persikėlė į Žiezmarius ir iš I pėstininkų divizijos perėjo į III pėstininkų divizijos sudėtį. 1921 m. lapkričio 1 d. vėl užėmė demarkacijos liniją, o štabas įsikūrė Žasliuose. 1922 m. birželio 22 d. pulkas buvo atitrauktas į Rumšiškių rajoną, į rezervą, rugsėjo 19 d. persikėlė į Kaišiadorių rajoną, kol išvyko į Klaipėdą. Aptariamuoju laikotarpiu 7-asis pėstininkų pulkas stovėjo 37-iose įvairiose Lietuvos vietovėse ir įveikė 1620 km (4 pav.), iš jų 715 km keliais pėsčiomis ir 905 km – geležinkeliais (Butegeidžio 1928, p.5–6). Nepriklausomybės kovų metu pulkas kautynėse neteko 50-ies karių, 99 pulko kariai tapo Vyčio kryžiaus kavaleriais (22 karininkai ir 77 kareiviai) (Namajūnas 1935). 1920 m. lapkričio 30 d. karo veiksmai buvo nutraukti (Lesčius 2004, p.403), 696-ias dienas⁷ su trimis priešais

⁶ Kaimas yra apie 5 km nuo Vilniaus važiuojant A2 keliu link Ukmergės, 9 km iki Maišiagalos.

⁷ Remiantis istoriko V. Lesčiaus tyrimu, Nepriklausomybės karas vyko nuo 1919 m. sausio 5 d. iki 1920 m. lapkričio 30 d., iš viso 696-ias dienas (22 mėnesius ir 27-ias dienas): su Sovietų Rusija – nuo 1919 sausio 5 d. iki 1920 m. sausio 5 d., t.y. nuo Vilniaus užėmimo iki fronto likvidavimo, su bermontininkais – nuo 1919 m. liepos 26 d. iki 1919 m. gruodžio 15 d., su Lenkija – nuo 1919 m. balandžio 18 d. iki 1920 m. lapkričio 30 d. 24 val. (Lesčius 2004).

4 pav. 7-ojo pėstininkų pulko stovėjimo vietos ir žygio maršrutai nuo 1919 m. spalio 10 d. iki 1923 m. kovo 1 d. (pagal Butegėidžio 1928, p.6). V. Jokubausko brėž.

trukusios aktyvios kovos dėl nepriklausomybės baigėsi, o pasveikusiam kpt. P. Tarasenkai aktyviuose fronto karo veiksmuose dalyvauti nebeteko.

ŽYGIS Į KLAIPĖDĄ

Kitas ryškus karininko P. Tarasenos tarnybos Lietuvos kariuomenėje epizodas buvo 1923 m. žygis į Klaipėdą. 1923 m. pavasarį karininkas ne tik atvyko su daliniu į uostamiestį, bet ir baigė rašyti archeologijos vadovėlį „Gimtoji senovė“ (Tarasenska 1925a), kuris buvo išleistas 1925 m. ir 1926 m. (Ku-

likauskas, Zabiela 1999, p.201). Plačiau neaptarinėsime Klaipėdos prijungimo 1923 m., vadinamojo „sukilimo“ aplinkybių, kurias plačiai yra analizavęs istorikas Vyngantas Vareikis (1995). Lietuvoje papildomos reguliariosios kariuomenės pajėgos prie Klaipėdos krašto sienos buvo pradėtos telkti 1923 m. sausio 12 d., kada 7-ojo pėstininkų pulko vadas gavo įsakymą paruošti vieną batalioną ir kulkosvaidžių kuopą išvykti prie Klaipėdos krašto sienos. Sausio 17 d. 7-ojo pulko II batalionas, vadovaujamas kpt. P. Tarasenos⁸ (Vareikis 2010, p.187–188), iš Žaslių, o 2-ojo artilerijos pulko 2-oji lengvosios artilerijos baterija – iš Kėdainių išvyko į Kretingą. Daliniai paskyrimo vietą pasiekė sausio 18 d. (LCVA,

f. 929, ap. 3, b. 360, l.56–58). Kretingoje bataliono arklius buvo nurodyta palikti vietos gyventojų tvartuose, tačiau įsakymas liko neįvykdytas (Vareikis 2010, p.188), o kareiviai laikinai įsikūrė vagonuose (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 360, l.60–61). Sausio 22 d. kpt. P. Tarasenska, persirengęs civiliais rūbais, vyko į Klaipėdą, ten gavo įsakymą iš Kretingos savo batalioną ir kartu buvusią bateriją perkelti į strategiškai patogesnę vietą – Gargždus, kur jie atvyko sausio 23 d. Tą pačią dieną 2-oji lengvosios lauko artilerijos baterija įsikūrė Vėžaičiuose. Vasario 6 d. į Gargždus atvyko ir 2-oji haubicų baterija, kuriai vasario 19 d. buvo įsakyta grįžti atgal (Vareikis 2010, p.188–189).

⁸ Batalione (4-oji, 5-oji ir 6-oji šaulių ir 2-oji kulkosvaidžių kuopos) buvo 16 karininkų, 412 karių ir 63 arkliai. Traukinys su II bataliono kariais sustojo Pravieniškėse, kur iš ūkio dalies gavo šovinių, granatų ir trūkstantos ekipuotės, naktį atvyko į Šiaulius, kur kariai persėdo į šildomus vagonus, o kitą dieną sustojo pietų Mažeikiuose. Į Kretingą per Latvijos teritoriją batalionas atvyko sausio 18 d. vėlyvą vakarą, anot kpt. P. Tarasenos – 22.15 val. Ešelonas su kariais stovėjo ant atsarginių bėgių, kur jau anksčiau buvo atvykusios 2-oji artilerijos baterija.

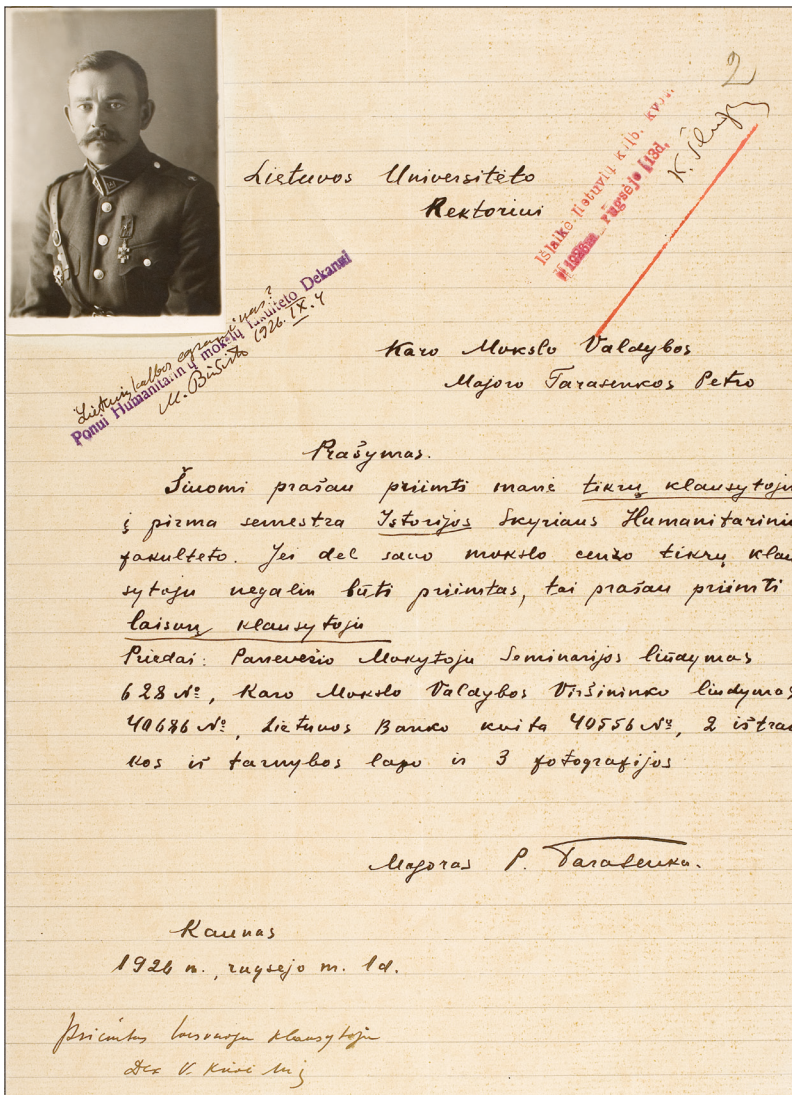
1923 m. vasario 20 d. 5 val. ryto Lietuvos kariniai daliniai pajudėjo į Klaipėdos kraštą, 9 val. 1-asis savanorių pulkas, husarų eskadronas, 7-ojo pėstininkų pulko II batalionas bei 2-oji lauko artilerijos baterija susitelkė Sendvaryje ir 11 val. rinktinė pajudėjo į Klaipėdą (Vareikis 2010, p.185, 188–189). Mieste būriavosi minios žmonių, o vidurdienį Teatro aikštėje įvyko karinis paradas. Atliekant Lietuvos himną virš buvusios Prefektūros pastato ir kareivinių vienu metu suplevėsavo Lietuvos trispalvės, nugriaudėjo iškilmingas artilerijos salius. Po iškilmių bataliono kariai, apsigyvenę gimnazijos sporto salėje, dalyvavo vakarienoje „Ryto“ viešbučio salėje. Arkliai buvo palikti miesto kareivinių arklidėse (Vareikis 2010, p.185, 188–189). Vasario 22 d. 7-ojo pulko vadas plk. ltn. Julius Čaplikas buvo paskirtas Klaipėdos įgulos viršininku, o jo pulko štabui bei ūkio daliai įsakyta nedelsiant vykti į Klaipėdą. Įsakymas įvykdytas vasario 26 d., vėliau buvo įsakyta į Klaipėdą perkelti ir I pulko batalioną (LCVA, f. 929, ap. 3, b. 360, l.115, apv. l.122, 140–141). 1923 m. kovą tikrinant karinius dalinius kariuomenės vadas gen. ltn. Juozas Stanaitis įsakyme rašė, kad 7-ojo pėstininkų pulko „...2-as batalionas [vadovaujamas kpt. P. Tarasenkos – V. J.] *patalpintas labai plačiame rajone* [Klaipėdos mieste – V. J.] *po keletą kareivių pas vietos gyventojus*“ (Įsakymas 1923). Taigi 1923 m. kovo mėnesį 7-ojo pulko I ir III batalionai galutinai buvo perkelti į Klaipėdą, o II vėliau apistojo Šilutėje, Macikų dvare. Klaipėdos kareivinėse liko ir įgulos pagrindą iki pat 1934 m. sudarė 7-asis Žemaičių kunigaikščio Butegidžio pėstininkų pulkas, kai Klaipėdoje 7-ojo pėstininkų pulko I bataliono pagrindu buvo atkurtas 6-asis Pilėnų kunigaikščio Margio pėstininkų pulkas (Jokubauskas 2012, p.75). 1923–1924 m., kai Klaipėdoje buvo gana neramu (plačiau apie vietos gyventojų streiką ir rengimąsi kariniam sukilimui žr. Žalys 1993, p.36–40; Jokubauskas 2012, p.77–80) ir kariuomenė turėjo imtis radikalių veiksmų neramumams malšinti ar užkirsti kelią ginkluotam sukilimui (Jokubauskas 2012, p.77–85), P. Tarasenkai ne kartą teko laikinai vadovauti 7-ajam pėstininkų pulkui (LCVA, f. 930,

ap. 2T, b. 93, l.2–3). 1924–1925 m. karininkas periodiškai dalyvavo archeologinių paminklų žvalgymuose Žemaitijoje (Vaitkevičius 2009, p.55).

1929 m. atestacijoje teigiama, kad karininkas mokėjo rusų ir lenkų kalbas (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.17), nors 1925 m. rugpjūtį Krašto apsaugos ministerijos įsakymu P. Tarasenka laikė vokiečių kalbos egzaminą (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, apv. l.3). Taip buvo siekiama išspręsti komunikavimo problemą, Klaipėdoje tarnaujantiems karininkams buvo organizuojami vokiečių kalbos kursai bei egzaminai, o karininkams, mokantiems vokiškai ir sėkmingai išlaikiusiems egzaminus, mokami priedai prie atlyginimo (Černius 1977). Remiantis Lietuvos Respublikos Seimo priimtu įstatymu, vokiečių kalbos egzaminai Klaipėdos įgulos karininkams vyko 1925 m. rugpjūčio 20–21 d., o komisiją, kuri egzaminavo 40 karininkų, sudarė Klaipėdos gubernatorius Jonas Budrys (Polovinskas), Klaipėdos krašto direktorijos mokyklų skyriaus decerentas prof. Jonas Yčas ir kpt. Karolis Austas (Kardas 1925).

PASKUTINIEJI TARNYBOS METAI

Iki 1926 m. P. Tarasenka tarnavo veikiančioje kariuomenėje (Kulikauskas, Zabiela 1999, p.199), o 1926 m. sausio 1 d. majoras buvo perkeltas į Karo mokslo skyrių, paskirtas Mokymo dalies vedėju. Laikiniai teko eiti ir Karo mokslo skyriaus viršininko bei Kūno lavinimo dalies vedėjo, Kanceliarijos viršininko, Mokslo dalies vedėjo pareigas. 1929 m. kovo 21 d. buvo perkeltas į Karo mokyklą, dėstyti pradėjo balandžio 30 d. ir buvo priskirtas prie Vyriausiojo štabo Spaudos ir švietimo skyriaus. Jau nuo 1927 m. Aukštuosiuose karininkų kursuose dėstė karo pedagogiką eidamas lektoriaus pareigas (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.1–4). 1926 m. P. Tarasenka, jau tarnaudamas Kaune, prašėsi priimamas į Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą studijuoti istorijos tikruoju arba laisvu klausytoju (5 pav.). Ant prašymo yra Lietuvos universiteto rektoriaus Mykolo Biržiškos rezoliucija (1926 m. rugsėjo 4 d.)

5 pav. P. Tarasenos prašymas priimti į Lietuvos universitetą (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.2)

Humanitarinių mokslų fakulteto dekanui ir žyma apie išlaikytą lietuvių kalbos egzaminą (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.2). Karo mokslų valdyba, kurioje tuo metu tarnavo P. Tarasenska, leido jam studijuoti Lietuvos universitete laisvu nuo tarnybos metu (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.4). Žymos ant voko (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237) ir prašymo apačioje, kur Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakulteto dekanas Vincas Krėvė-Mickevičius parašė: „priimtas laisvuju klausytoju“ (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.2), leidžia teigti, kad P. Tarasenska, tarnau-

damas Karo mokslų valdyboje, nuo 1926 m. rudens studijavo Lietuvos universiteto Humanitarinių mokslų fakultete istoriją laisvu klausytoju, bet apie studijų eigą, regis, kol kas nežinoma. P. Tarasenkai 1926 m. persikėlus į Kauną, čia jo laukė „Lietuvos archeologijos medžiagai“ rengti skirta valstybės parama (Vaitkevičius 2009, p.55).

1929 m. plk. ltn. P. Tarasenska dėstė Karo mokslo draugijos su-rengtuose pradžios mokyklos mokytojų karinio parengimo kursuose, į kuriuos tuokart užsirašė 72 klausytojai (Trimitas 1929). 1925–1930 m. Lietuvos kariuomenės Vyriausiasis štabas išleido keturias P. Tarasenos knygas (Tarasenska 1998, p.7–8): „Lietuvių kovos dėl nepriklausomybės“ (Tarasenska 1925b), „Kareivio elementorius“ (Tarasenska 1930b), „Kareivio elementoriaus metodika“ (Tarasenska 1930a) ir „Kovotojo mokymas“ (Tarasenska 1929b), o Karo mokykla – knygą „Kariškoji psichologija: I dalis“ (Tarasenska 1929a). „Kovotojo mokymas“ 1998 m. buvo dar kartą išleista (sutrumpintas variantas), planuojant ją naudoti karininkams rengti Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijoje

(Tarasenska 1998). Dimisijos plk. Eugenijus Simonas Kisinas 2004 m. konferencijoje, skirtoje karo pedagogikos pradininkų plk. ltn. Vaclovo Biržiškos ir plk. Konstantino Žuko 120-osioms gimimo metinėms, teigė, kad P. Tarasenos „...karo pedagogikos veikalus šiandien turėtų perskaityti kiekvienas krašto apsaugos karininkas, puskarininkis ir seržantas“ (Kisinas 2007, p.98). P. Tarasenska tarpukariu karinėje periodikoje išspausdino keliasdešimt straipsnių karo tema, paliesdamas tokias temas: karinė drausmė, rankinių granatų grėsmės vengimas, maskavimasis

ir t.t. Bibliografijos sąrašė pateikiami 26 straipsniai karo tematika (Tarasenska 1998, p.9–10).

Iki išėjimo į atsargą P. Tarasenska jau tapo pulkininku. Pirmasis praporščiko laipsnis Rusijos imperijos kariuomenėje jam buvo suteiktas 1916 m. vasario 2 d. (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.36). Už mokslo cenzą, dalyvavimą karo veiksmuose ir baigus aukštuosius karininkų kursus P. Tarasenkai buvo nustatytas 2 m. 9 mėn. ir 5 d. vyresniškumas laipsniui suteikti (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.43). Vyresniojo leitenanto laipsnį karininkas gavo iškart, kai Lietuvos kariuomenėje buvo įvesti karininkų laipsniai (LCVA, f. 930, ap. 8, b. 16, l.256–258). Tai nutiko 1919 m. spalio 18 d., o po metų, 1920 m. rugsėjo 1 d., jis tapo kapitonu (Asevičius *ir kt.* 2008, p.30), nors tarnybos lape nurodoma, kad kapitono laipsnis suteiktas 1920 m. rugsėjo 3 d. su vyresniškumu nuo liepos 21 d. (Įsakymas 1920b). Tuokart P. Tarasenska buvo apdovanotas ir Vyčio kryžiumi (LCVA, f. 930, ap. 8, b. 16, l.256–258). 1921–1922 m. studijavo Aukštuosiuose karininkų kursuose (Tarasenska 1998, p.7), o 1922 m. sausio 30 d. baigė jų I laidą (Asevičius *ir kt.* 2008, p.30) su įvertinimais „labai gerai“ ir „gerai“⁹. Tarnaujant Klaipėdoje, 1923 m. gegužės 18 d., suteikiamas majoro, po ketverių metų, jau esant Kaune, 1927 m. rugpjūčio 1 d. – pulkininko leitenanto, o 1932 m. rugsėjo 14 d. – pulkininko laipsnis (Asevičius *ir kt.* 2008, p.30).

P. Tarasenska, būdamas 7-ojo pėstininkų pulko 3-iosios kuopos vadas, buvo vertinamas kaip tarnybą išmanantis ir gerai, pasiaukojamai ją atliekantis karininkas (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.29). 1919 m. E. Adamkavičius pažymėjo, kad vyr. ltn. P. Tarasenska „...savo pareigas pildo sąžiningai. Darbštus ir griežtas. Žino gerai tarnybą, turi savo iniciatyvą, karininkas geras. Gali pilnai pasilikti užimamoje vietoje ir tiktų aukštesnei vietai“ (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.30). Šios savybės buvo pabrėžiamos ir vėliau, konstatuojant, kad karininkas – išsilavinęs, inteli-

gentiškas, doras, sveikas ir ištvermingas. Pavyzdin- go elgesio, tvirto būdo, gerai sugyvenantis su kitais žmonėmis, turintis pedagoginių sugebėjimų, uolus ir darbštus, neturi žalingų įpročių (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.19–19, apv. l.). 1925 m. atestacijoje buvo įvardyta, kad bataliono vadas mjr. P. Tarasenska tinka aukštesnėms, pulko vado padėjėjo pareigoms (LCVA, f. 930, ap. 8, b. 290, l.13). 1926 m. atestacijoje buvo pažymėta, kad P. Tarasenska – ne tik pedagogas, besidomintis teorija ir praktika, karybos mokslu, bet ir Lietuvos praeitimi, archeologija, dirbo atsidėjęs, ir pranašauta, kad „...gal bus rimtas mokslo vyras“ (LCVA, f. 930, ap. 8, b. 291, l.15). 1928 m. atestacijoje buvo nustatyta, kad karininkas iki tol Lietuvos kariuomenėje 1 mėn. 17 d. tarnavo jaunesnioju karininku, 2 m. 7 mėn. ir 24 d. – kuopos vadu, 2 m. 10 mėn. ir 11 d. – bataliono vadu, 6 mėn. ir 10 d. – atskiro bataliono vadu bei 4 mėn. ir 5 d. – pulko vadu (LCVA, f. 930, ap. 8, b. 292, l.1). P. Tarasenos tarnyba Lietuvos kariuomenėje, be minėtojo 5-ojo laipsnio Vyčio kryžiaus, už pasižymėjimą kautynėse buvo įvertinta ir Lietuvos Nepriklausomybės 10-mečio medaliu, taip pat Latvijos Nepriklausomybės medaliu (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, apv. l.1).

1932 m. rugsėjo 1 d. P. Tarasenska paprašė aukštesnio – pulkininko – laipsnio, paleidžiant į atsargą (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.33). Šį prašymą rugsėjo 14 d. Respublikos Prezidentas Antanas Smetona patenkino (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.34), bet vyriausiojo štabo spaudos ir švietimo skyrius prašė plk. P. Tarasenką kariuomenėje palikti iki 1932 m. gruodžio 1 d., kad užbaigtų jau dvejų metų darbus, t.y. baigtų ruošti pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo kursų programą, pradžios mokyklų mokytojų karinio rengimo (pirmosios pagalbos ir karinės propagandos) kursų programos projektą ir abiejų šių kursų mokymo planą (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.32). Nors, kita vertus, pats P. Tarasenska 1932 m. rugsėjo 1 d. prašė karo mokyklos vir-

⁹ Taktika, karo istorija, karo statutai, fortifikacija, teisė ir karo pedagogika – „labai gerai“; artilerija, šaudymas, kariuomenės ūkis ir higiena – „gerai“ (Steponavičienė 1996, p.16).

šininką tarpininkauti, kad jis galėtų tarnyboje likti iki gruodžio 1 d. ir taip „išsitarnauti lygiai 22 metus“ (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.31). Būtent toks 22-jų metų tarnybos laikas pagal karių pensijų įstatymą garantavo, kad karininkas gaus 54% paskutinių 12 mėn. atlyginimo už pareigas ir laipsnį vidurkio dydžio pensiją, o neištarnavus 22 metų būtų paskirta 52% algos pensija (Pensijų 1926). Žinant, kad P. Tarasenos pensija buvo 538 Lt (Steponavičienė 1996, p.25), skirtumas buvo apie 20 Lt. Nors realiai tarnauti Rusijos kariuomenėje pradėjo 1914 m. spalio mėn., tačiau tarnybos laikas karo metu buvo dvigubinamas, įvertinami apdovanojimai ir išsilavinimas. Apsisprendimą pasitraukti iš tarnybos kariuomenėje galėjo lemti ne tik noras atsidėti mėgstamai veiklai – archeologijos mokslui, bet ir gana kritiškai paskutinių tarnybos metų vertinimai per atestacijas, nes karininko amžius ir turėtas laipsnis leido tęsti tarnybą. Pagal 1931 m. Karinių laipsnių įstatymą pulkininkui leitenantui Lietuvos kariuomenėje aukštesnis – pulkininko laipsnis galėjo būti suteikiamas kol jam sueis 52 metai, prieš tai tarnavus žemesnio laipsnio ne mažiau kaip 4-is metus ir t.t. (Laipsnių 1931), o P. Tarasenka iš Lietuvos kariuomenės pasitraukė sulaukęs tik 40-ies metų. Kalbant apie paskutinius vertinimus per atestacijas galima paminėti, kad 1931 m. sausio 2 d. karo mokyklos inspektorius plk. ltn. Jonas Juodišius rašė, jog „...savo apsilėidusia išorine išvaizda neimponuoja valdiniam tu labiau, kad ir karinės išvaizdos neturi. Kaip pedagogui reiktų į tai kreipti dėmesį, ypač dėstant karo mokykloje, kur visame kame tenka būti pavyzdžiu“ (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, apv. l.15). Per kitą metinę atestaciją 1932 m. sausio 11 d. jau gen. ltn. Jonas Jackus, buvęs ne tik vienas gabiausių ir perspektyviausių, bet ir ūmaus būdo karininkas (Jankauskas 1998, p.185–189), atsiliepė dar kritiškiau ir griežčiau, teigdamas: „...stoka vyresniajam karininkui reikalingos šlifutės ir gebėjimo pirmon eilėn save sutvarkyti. Dėl savo išorinio apsilėidimo daugiau tiktų administracijos ir raštines darbu, negu Karo mokykloje užimti etatinio lektoriaus vietą, tuo labiau, kad dėsto karo psichologiją ir pedagogiką. Tu-

rėtų būti iš Karo Mokyklos perkeltas į administracijos tarnybą“ (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, apv. l.13), nors nė vienoje iš šių kritinių atestacijų nebuvo suabejota karininko morale, pareigingumu, intelektu ar pedagogikos išmanymu. Ir tai nenuostabu – net Daiva Steponavičienė 1996 m. išleistos biografinės apybraižos apie P. Tarasenką vieną iš skyrelių pavadino „Nekariškas karininkas“ (Steponavičienė 1996, p.14).

Karo tarnyba Lietuvos kariuomenėje, be abejo, trukdė arba gal derėtų sakyti – neleido užsiimti mėgstama veikla – archeologija (Vaitkevičius 2009, p.54–55), tad išėjęs į atsargą P. Tarasenka galėjo atsidėti mokslui ir literatūrai. 1937 m. lapkričio 6 d., kai P. Tarasenka buvo išrinktas Lietuvos istorijos draugijos išdininku, jis save įvardijo karininku pensininku, nurodė, kad yra rusas ir gyvena Kaune, Tvirtovės alėjoje (LCVA, f. 402, ap. 5, b. 163, l.6). Kaune jis turėjo namą ir 40,88 a sklypą Tvirtovės al. 64, kurį nusipirko (LCVA, f. 930, ap. 2T, b. 93, l.17).

IŠVADOS

P. Tarasenka tarnauti Lietuvos kariuomenėje pradėjo Nepriklausomybės kovų metu, per jas dalinys, į kurį buvo paskirtas karininkas, nuolatos buvo žygyje ir keitė veikimo rajonus. Tai leidžia nustatyti, su kokiomis vietovėmis P. Tarasenka kaip rikiuotės karininkas tarnybos metu susipažino, išžvalgė karinių operacijų metu. Pirmuosius savo tarnybos Lietuvos kariuomenėje mėnesius P. Tarasenka praleido Kaune. 1919 m. rudenį jo kuopa veikė pietinėje Žemaitijos dalyje – Tauragės, Raseinių apskrityse, šiek tiek paliesdama Kėdainių ir Šiaulių apskritis. 1920 m. pradžioje P. Tarasenka grįžo į gimtosios Aukštaitijos apylinkes ir tarnavo netoli Ukmergės, vėliau persikėlė į Vilnių ir 1920 m. rugsėjį dalyvavo nesėkmingoje ofenzyvoje Druskininkų–Gardino rajone. Atsitraukus iš sostinės po kautynių Maišiagalos apylinkėse susirgo. Vėliau, iki 1923 m. pradžios, jo vadovaujamas batalionas stovėjo Ukmergės, Trakų ir Kauno apskrityse, nenuoldamas nuo Neries ir ko-

munikacijų linijos Vilnius–Kaunas, t.y. eventualaus konflikto su Lenkija atveju, strateginėje kryptyje.

Nuo 1923 m. tarnybą tęsė Klaipėdos krašte, o 1926 m. persikėlė į Kauną. P. Tarasenka kaip karininkas per 13 m. ir 4 mėn., tarnaudamas aktyviai Nepriklausomybės kovose dalyvavusiame pulke, 1919 m. dalyvavo Linkaičių kautynėse, 1920 m. žygyje į Vilnių, nesėkmingoje Gardino ofenzyvoje, Vilniaus gynyboje L. Želigowskio puolimo metu, 1923 m. vadovavo reguliariosios kariuomenės batalionui, kuris pirmasis įžengė į Klaipėdą, parašė keletą knygų ir keliolika straipsnių karybos tematika, taigi svariai prisidėjo prie Lietuvos nepriklausomybės įtvirtinimo ne tik su plunksna, bet ir su ginklu rankoje. Vėliau, tarpukariu, tęsė tarnybą Karo mokykloje ugdydamas jaunąją Lietuvos karininkijos kartą.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Asevičius, V. *ir kt.* [34 autoriai], 2008. *Lietuvos kariuomenės karininkai 1918–1953 m.*, VIII, Vilnius: Lietuvos nacionalinis muziejus.

Butegeidžio, 1928. 7 pėst. Žemaičių Kunigaikščio Butegeidžio pulkas. *Kartinis „Kario“ priedas*, rugpjūčio 5 d., 1–30.

Černius, [J.] 1977. Dvylika metų Klaipėdoje. *Karys*, 2 (1529) (vasaris), 48–51.

Įsakymas, 1920a. *Lietuvos Kariuomenei Įsakymas Nr. 217*, § 1, 1920 m. sausio 12 d. Kaunas, 1. Prieiga per: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=22231&biRecordId=2898> [Žiūrėta 2015 m. kovo 30 d.].

Įsakymas, 1920b. *Lietuvos Kariuomenei Įsakymas Nr. 423*, § 3, 1920 m. rugsėjo 3 d. Kaunas, 3. Prieiga per: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=22394&biRecordId=2898> [Žiūrėta 2015 m. kovo 30 d.].

Įsakymas, 1923. *Įsakymas Kariuomenei Nr. 48*. Kaunas, 1923 m. kovo 20 d., 1. Prieiga per: <http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=21526&biRecordId=2898> [Žiūrėta 2015 m. kovo 30 d.].

Jankauskas, V., 1998. *Nepriklausomos Lietuvos generolai*. Vilniaus dailės akademijos leidykla.

Jokubauskas, V., 2012. Lietuvos trispalvė virš karėivinių. *In: Safronovas, V., sud. Kareivinės, tapusios Klaipėdos universitetu: studija, skirta Klaipėdos universiteto Baltijos regiono istorijos ir archeologijos instituto 20-mečiui, Klaipėdos universiteto 20-mečiui ir Klaipėdos miesto 760-mečiui*. Klaipėdos universiteto leidykla, 71–127.

Kardas, 1925. Mūsų kariuomenės gyvenimas. *Kardas*, 17 (rugsėjo 15 d.), 13.

Karys, 1929. 7 p. Ž. K. B. istoriška apžvalga. *Karys*, 32 (532) (rugpjūčio 15 d.), 533–538.

Kisinas, E.S., 2007. Petro Tarasenkos pedagoginis palikimas ir šiuolaikinė Lietuvos kariuomenė. *In: Rakutis, V., red. Karinis rengimas ir ugdymas Lietuvoje*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija, 93–99.

Kulikauskas, P., Zabiela, G., 1999. *Lietuvos archeologijos istorija (iki 1945 m.)*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.

Laipsnių, 1931. Karinių laipsnių įstatymas. Eil. Nr. 2389. *Vyriausybės žinios*, 349 (kovo 10 d.), 3.

Laurinavičius, Č., 1992. *Lietuvos – Sovietų Rusijos taikos sutartis*. Vilnius: Valstybinis leidybos centras.

Lesčius, V., 1998. *Lietuvos kariuomenė 1918–1920*. Vilnius: Leidybos centras.

Lesčius, V., 2004. *Lietuvos kariuomenė Nepriklausomybės kovose 1918–1920*. Vilnius: Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademija.

Namajūnas, 1935. 7-sis pėst. Ž- K. Butegeidžio pulkas ir jo pirmieji karo žygiai. *Kardas*, 13 (218) (liepos 1 d.), 283–284.

Pensijų, 1926. Karių pensijų įstatymui vykdyti taisyklės. Eil. Nr. 1352. *Vyriausybės žinios*, 213 (sausio 15 d.), 5.

Rickevičiūtė, K., 2013. Petručiui Tarasenkai – 120. *In: Brusokas, E., ats. red. Vytauto Didžiojo karo muziejus 2012 metais. Almanachas*. Kaunas: Krašto apsaugos ministerija, Vytauto Didžiojo karo muziejus, 126–130.

Steponavičienė, D., 1996. *Petras Tarasenka (1892–1962) (Biografinė apybraiža)*. Vilnius: Pilių tyrimų centras „Lietuvos pilys“.

Surgailis, G., 1992. *Lietuvos kariuomenės vadai*. Vilnius: Mintis.

Šeikis, G., 2013. Petras Tarasenka ir Alanta. *Pa-saulio anykštėnas*, 2 (42), 60–65.

Tarasenka, P., 1925a. *Gimtoji senovė: ieškojimas, pažinimas ir apsaugojimas*. Šiauliai: Kultūros b-vė.

Tarasenka, P., 1925b. *Lietuvių kovos dėl nepri-klausomybės*. Kaunas: Vyr. štabo karo mokslo skyrius.

Tarasenka, P., 1928. *Lietuvos archeologijos me-džiaga*. Kaunas: Švietimo ministerijos knygų leidi-mo komisija.

Tarasenka, P., 1929a. *Kariškoji psichologija: I da-lis*. A. Panemunė: Karo mokykla.

Tarasenka, P., 1929b. *Kovotojo mokymas*. Kau-nas: Vyr. štabo spaudos ir švietimo skyrius.

Tarasenka, P., 1930a. *Kareivio elementoriaus me-todika*. Kaunas: Vyr. štabo spaudos ir švietimo skyrius.

Tarasenka, P., 1930b. *Kareivio elementorius*. Kaunas: Vyr. štabo spaudos ir švietimo skyrius.

Tarasenka, P., 1998. *Kovotojo mokymas*. Vilnius: Lietuvos karo akademija.

Trimitas, 1929. Pažymėtini įvykiai. Kariško pa-rengimo kursai mokytojams. *Trimitas*, 31 (rugpjū-čio 1 d.), 520.

Uoginius, K., 1970. Nepriklausomybė ir savano-riai. *Karys*, 2 (1459) (vasaris), 34–37.

Vaitkevičius, V., 2009. Iš „Lietuvos archeologi-jos medžiagos“ istorijos. *Lietuvos archeologija*, 35, 53–70.

Vareikis, V., 1995. Klaipėdos krašto užėmimas. *In: 1923 metų sausio įvykiai Klaipėdoje (=AHUK IV)*, 35–40.

Vareikis, V., 2010. Archeologas ir karininkas Petras Tarasenka Klaipėdoje. *In: Čiubrinskas, R., Sliužinskas, R., eds. Identity politics: migration, com-munities and multilingualism (=AHUK, XX; Studia Anthropologica, IV)*. Klaipėdos universiteto leidy-kla, 184–201.

Žalys, V., 1993. *Kova dėl identiteto. Kodėl Lietu-vai nesisekė Klaipėdoje tarp 1923–1939 m.* Lüneburg: Nordostdt. Kulturwerk.

Смольянинов, М., 2012. В окопах под Сморгонью. Газовые атаки на территории Беларуси в годы Первой мировой войны. *Беларуская думка*, 4, 86–95.

SANTRUMPOS

AHUK – Acta Historica Universitatis Klaipe-densis

LCVA – Lietuvos centrinis valstybės archyvas

Gen. – generolas

Gen. ltn. – generolas leitenantas

Jns. ltn. – jaunesnysis leitenantas

Kpt. – kapitonas

Ltn. – leitenantas

Mjr. – majoras

Plk. – pulkininkas

Plk. ltn. – pulkininkas leitenantas

Vyr. ltn. – vyresnysis leitenantas

THE MILITARY SERVICE OF LITHUANIAN ARMY OFFICER PETRAS TARASENKA

Vytautas Jokubauskas

Summary

Petras Tarasenka was a Lithuanian pedagogue, officer, archaeologist, prose writer, museum employee, and a member of an Old Believers family. In addition to filling a niche in Lithuanian archaeological science during the interwar period, he was a Lithuanian army officer who was actively involved in Lithuanian Wars of Independence, commanded the first battalion of the Lithuanian regular army to enter Klaipėda in 1923, where Tarasenka remained until 1926. It can be stated that the geography of Tarasenka's archaeological research was closely linked to the locations of his military service.

Tarasenka joined the Lithuanian army in 1919 and was assigned to the Kaunas battalion, which was later reorganized into the 7th Infantry Regiment named after Samogitian Duke Butigeidis. Serving there until 1926, he commanded a company, a battalion, and temporarily the entire regiment. In the autumn of 1919, his company operated in Tauragė and Raseiniai Districts (southern Žemaitija), sporadically reaching Kėdainiai and Šiauliai Districts. In early 1920, Tarasenka's unit was stationed in his native Aukštaitija, in the vicinity of Ukmergė, was then relocated to Vilnius, and in September 1920 participated in a failed offensive in the vicinity of Druskininkai and Hrodna. Following the retreat from Vilnius, he fell ill after the fighting around Maišiagala. Until early 1923, the battalion under his command was stationed in Ukmergė, Trakai, and Kaunas Districts,

always close to the River Neris and the Vilnius–Kaunas communication line, i.e. at a strategic location in the event of a conflict with Poland.

From 1926 until his retirement in 1932, Tarasenka was stationed in Kaunas in the Department of Military Science where he commanded the Instruction Section. He also temporarily commanded the Department of Military Science, the Department of Physical Training, and the Administrative Unit. On 21 March 1929, he was transferred to the Military School where he taught until the end of his service. During 1925–1930, the Lithuanian Army General Staff published four books by Tarasenka (in Lithuanian): *Lithuanian Wars of Independence* (1925), *The Soldier's Primer* (1930), *Methodology for the Soldier's Primer* (1930), and *Training a Fighter* (1929). This last was reprinted, albeit in an abridged edition, in 1998 with intention of using it for officer training at the General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania.

Tarasenka retired to the reserve in 1932 after a negative performance review. Before retirement he was promoted to the rank of colonel. This renowned Lithuanian archaeologist gave the military 18 of the best years of his life, from age 22 to age 40. Tarasenka was inducted into the Russian Imperial Army in October 1914 and participated in the First World War where he achieved the junior officer rank of *praporshchik* (Rus. *прапорщик*) or ensign. He served 13 years in the Lithuanian army from 1919 to 1932.

LIST OF FIGURES

Fig. 1. Lithuanian Army Officer Petras Tarasenska (Asevičius *et al.* 2008, p.30).

Fig. 2. The 1912 diploma of Petras Tarasenska upon graduating Panevėžys Teachers Seminary (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.3).

Fig. 3. The Battle of Linkaičiai on 20–22 October 1919 (Lesčius 2004, p.214).

Fig. 4. The 7th Infantry Regiment's encampments and movements from 10 October 1919 to 1 March 1923 (after Butegeidis 1928, p.6). *Drawing by V. Jokubauskas.*

Fig. 5. P. Tarasenska's request for admission to the University of Lithuania (LCVA, f. 631, ap. 7, b. 3237, l.2).

Dr. Vytautas Jokubauskas
Klaipėdos universitetas, Baltijos regiono istorijos ir archeologijos institutas
Herkaus Manto g. 84, LT-92294 Klaipėda
El. paštas: pilsotas@yahoo.com

Gauta 2014 11 25